

Muzeum Polskich Formacji Granicznych

<https://www.muzeumsg.strazgraniczna.pl/muz/formacje-ochrony-granic/biografie/1918-1939/dowodcy-formacji-granicznych/antoni-gedke/44118,Antoni-Gedke.html>
02.05.2025, 08:54

Pułkownik Antoni Gedke - oficer polskich formacji granicznych, zapomniany dowódca Baonów Straży Granicznej (1923 r.)

Kiedy w połowie 2010 r. w Archiwum Straży Granicznej w Szczecinie rozpoczęliśmy prace nad stroną internetową Muzeum Polskich Formacji Granicznych, jednym z pierwszych zadań było ustalenie nazwisk wszystkich dowódców formacji granicznych od 1918 r. Było dla nas rzeczą oczywistą, że na stronie muszą znaleźć się biogramy wszystkich oficerów, szczególnie tych którzy podjęli trud ich tworzenia i dowodzenia w pierwszych latach niepodległości. Z ustaleniem przebiegu służby i dalszych losów większości z nich nie było problemów- prawie wszyscy mieli już opracowane noty biograficzne, tylko jedno nazwisko okazało się być zupełnie nam nieznane - Antoni Gedke. Przez kilka miesięcy (od lipca do października 1923 r.) stał na czele, będącej w stanie likwidacji Straży Granicznej. Z formacjami granicznymi związany był przez cztery lata, od 1919 r., pełnił w nich istotne, kierownicze funkcje. Następnie (po 1923 r.) poświęcił się pracy wojskowego prokuratora i sędziego w Najwyższym Sądzie Wojskowym w Warszawie. W wyniku kwerendy trwającej z przerwami kilka lat, wprawdzie udało się ustalić sporo faktów z życia płk. Gedke, ale niestety, z powodu braku dokumentów, prawdopodobnie wielu białych plam nie uda się zappełnić w jego biografii^[1].

Kwerendą objęte zostały materiały archiwalne zgromadzone w Archiwum Straży Granicznej (ASG) w Szczecinie, Centralnym Archiwum Wojskowym (CAW) w Warszawie, Archiwum Akt Dawnych (AAD) w Warszawie, Archiwum Miasta Stołecznego Warszawy, Bibliotece Narodowej w Warszawie i Centralnym Archiwum Państwowym w Moskwie. Zapytania skierowałam też do Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie, zarządów cmentarzy warszawskich, Polskiego Czerwonego Krzyża, Ośrodka „Karta”, Urzędu Stanu Cywilnego m. st. Warszawy oraz Uniwersytetu Warszawskiego. Korzystałam też z dostępnych *online* materiałów archiwalnych, w szczególności z opublikowanych Dzienników Personalnych Ministerstwa Spraw Wojskowych^[2] i akt urzędu stanu cywilnego.

W żadnym z wyżej wymienionych archiwów nie udało się odnaleźć teczek akt personalnych Antoniego Gedke. Z tego względu wiele faktów z przebiegu służby oficerskiej było trudnych do ustalenia. Niewiele też wiadomo o jego pracy w Najwyższym Sądzie Wojskowym w Warszawie. W Centralnym Archiwum Wojskowym zachowało się zaledwie kilka teczek z dokumentacją archiwalną tej instytucji i stosunkowo skąpe informacje o przeniesieniach.

Antoni Gedke urodził się 13 czerwca 1887 r. w Warszawie, w rodzinie Franciszka i Joanny z

Kwapińskich. Informacje o rodzicach dostarczył akt chrztu, spisany w Parafii Rzymskokatolickiej pw. św. Andrzeja Apostoła w Warszawie (obecnie ul. Chłodna 9): „Wydarzyło się w Warszawie w kościele Św. Andrzeja czternastego /dwudziestego szóstego/ lipca tysiąc osiemset osiemdziesiąt siódmego roku o godzinie szóstej po południu. Stawił się Franciszek Gedke, utrzymujący się z własnych środków, pięćdziesięciodwuletni, zamieszkały w Warszawie na ulicy Krochmalnej pod numerem dziewięćset dziewięćdziesiątym ósmym, w obecności Bolesława Mierczyńskiego, wytwórcy rękawiczek i Wacława Gulczyńskiego, rzeźnika, pełnoletnich, zamieszkałych w Warszawie i okazał nam noworodka płci męskiej, urodzonego tu w Warszawie dwudziestego maja /jedenastego czerwca/ tego roku o godzinie dziesiątej rano, z poślubionej nim małżonki Joanny z domu Kwapińskiej, czterdziestodwuletniej. Dziecku temu w czasie chrztu świętego udzielonego tego dnia przez księdza Walentyna Kazańskiego, nadano imiona Antoni Franciszek, a świadkami byli Franciszek Mierczyński i Maria Kwapińska. Spisanie tego aktu nastąpiło na prośbę rodziców. Akt ten po przeczytaniu podpisano”^[3].

Ojciec Antoniego, Franciszek Gedke pod koniec XIX w. pełnił funkcję zarządcy dóbr księcia Lubomirskiego w folwarku Boruń w powiecie krashostawskim. Ze zdawkowych informacji uzyskanych z Centralnego Archiwum Państwowego w Moskwie wynika, że zarówno Franciszek i Antoni Gedke nie mieli rosyjskiego, ani polskiego obywatelstwa. Z tego względu ten drugi nie podlegał obowiązkowej służbie wojskowej. Z jegoteczki zachowanej w zespole archiwalnym Biura Spraw Studenckich Moskiewskiego Uniwersytetu Imperialnego wynika, że Gedke ukończył Gimnazjum Męskie w Brześciu i w lipcu 1906 r. złożył wniosek o przyjęcie na tenże uniwersytet. Druga informacja pochodzi z 1910 r., gdy ukończył prawo^[4].

Był żonaty z Anną Klassel (Glassel). Pobrali się 30 lipca 1917 r. w Odessie^[5]. Niestety w materiałach zachowanych w ASG jest to jedyna wzmianka o żonie. Z dostępnych materiałów archiwalnych nie wynika, aby mieli dzieci. Z 1909 r. zachowała się prośba Antoniego Gedke o wyrażenie zgody na zawarcie związku małżeńskiego, skierowana do władz uniwersytetu, ale niestety w dokumencie nie ma informacji o narzeczonej, ani adnotacji czy taką, formalną zgodę uzyskał.

Nie wiadomo także, kiedy wstąpił do armii rosyjskiej, ale taka informacja znalazła się w jednym z dokumentów Strzelców Granicznych^[6]. Podczas I wojny światowej pełnił funkcję sędziego śledczego do spraw szczególnej wagi przy 4-ej Armii w randze sztabskapitana^[7]. W walkach na froncie rumuńskim przebywał od 15 listopada 1916 r. do końca marca 1918 r. Tuż przed wyjazdem, wraz z innymi oficerami sądowymi został przedstawiony przez polowego wojskowego prokuratora przy Sztabie Rumuńskiego Frontu do odznaczenia rumuńskim orderem *Comandora*. Wniosek został skierowany 13 marca przez dyżurnego generała frontu do Rumuńskiej Kapituły Orderów w Jassah. Order miał otrzymać 20 marca, jednak z powodu masowych wyjazdów oficerów, także Gedke nie czekał na ustalony termin. Pod koniec marca, kiedy to front rumuński znajdował się w stadium ostatecznej likwidacji, wyjechał do Odessy, gdzie wstąpił do polskich formacji ppłk. Stanisława Skrzyńskiego^[8]. Warto wspomnieć, że we wrześniu 1920 r. służąc już w Strzelcach

Granicznych, zwrócił się do Ministerstwa Spraw Wojskowych (MSWojsk.) z prośbą o interwencję w sprawie doreczenia mu nieodebranego rumuńskiego odznaczenia[9].

SŁUŻBA W POLSKICH FORMACJACH GRANICZNYCH 1919 - 1923

Po zakończeniu I wojny światowej, Antoni Gedke wrócił do Warszawy i został przyjęty do Wojska Polskiego w randze kapitana. Rozkazem ministra spraw wojskowych z 18 sierpnia 1919 r. został odkomenderowany do służby w Wojskowej Straży Granicznej (WSG). Była to formacja powołana w kwietniu 1919 r. dla ochrony granic II Rzeczypospolitej Polskiej i zarządzana była przez Ministerstwo Spraw Wojskowych. Stanowiła ona integralną część Wojska Polskiego i obowiązywały w niej ustawy i zarządzenia wojskowe. W zakresie wyszkolenia i gotowości bojowej podlegała inspektorowi WSG, a ten z kolei II wiceministrowi spraw wojskowych. Jej poszczególne oddziały i pododdziały pozostawały pod bezpośrednimi rozkazami Dowódcy Okręgu Generalnego, na terenie którego działały jednostki. Pierwszym Inspektorem WSG został płk Adolf Małyszko[10], a w lipcu 1919 r. zastąpił go płk Bronisław January Zaniewski. Zgodnie z *Tymczasowym Statutem Wojskowej Straży Granicznej*, z lipca 1920 r. do podstawowych zadań formacji należało m. in.:

- poszukiwanie, ściganie i zatrzymywanie przemytników i osób nieprawnie przekraczających granicę oraz odstawianie ich do właściwych urzędów celnych.
- zatrzymywanie i odbieranie niedozwolonych do wywozu bądź przywozu przedmiotów i towarów i odstawianie ich do właściwych urzędów celnych.
- przeprowadzanie, w przypadkach uzasadnionych podejrzeń o przemyt lub inne przestępstwo, rewizji osób, lokali i innych pomieszczeń – w pasie przygranicznym samodzielnie, a poza nim we współdziałaniu z miejscową władzą polityczną lub organami bezpieczeństwa publicznego.
- obserwowanie i dozorowanie linii granicznej na prawie warty wojskowej, względnie pojedynczego wartownika.
- odpieranie wszelkich zbrojnych i z gwałtem połączonych zamachów na nienaruszalność granicy państwowej, napadów na posterunki lub usiłowań odbicia przemytników i zatrzymanych przedmiotów pochodzących z przemytu.
- współdziałanie w rejonie rozmieszczenia z organami państwowego nadzoru cywilnego, szczególnie zaś z żandarmerią wojskową, policją, strażą kolei, skarbową itp., w zakresie czuwania nad wykonywaniem zarządzeń dotyczących podatków konsumpcyjnych oraz zarządzeń celnych, monopolowych, aprowizacyjnych i kwarantannowych, jak też w zakresie zatrzymania przestępców.

- nadzór nad budownictwem na pograniczu na mocy przepisów ogólnej ustawy budowlanej.

Wojskowa Straż Graniczna borykała się z problemami gospodarczymi i finansowymi, brakowało mundurów, butów, koszar i środków transportu. Nie najlepiej układała się współpraca żołnierzy z funkcjonariuszami innych służb oraz z ludnością cywilną. Ze względu na zbyt małą liczbę żołnierzy, nie byli oni w stanie skutecznie zapobiegać przemytowi towarów..

Inspektor WSG płk Zaniewski powierzył kpt. Gedke z dniem 6 października 1919 r. funkcję oficera- audytora w Wydziale Kontroli w Inspektoracie WSG^[12]. Siedzibą Inspektoratu WSG był budynek w Warszawie przy ul. Przejazd nr 5. Oddział III (Kontrolny) zajmował się sprawami związanymi z przemytem oraz kontrolą działań żołnierzy WSG przy zatrzymywaniu przemytników i towarów. W zakresie zadań dodatkowych, oficerowie oddziału mieli ponadto przeprowadzać dochodzenia w sprawach o nadużycia oficerów i żołnierzy WSG. Pracownicy oddziału kontrolowali także przypadki użycia broni i monitorowali toczące się sprawy o szpiegostwo, a także wyjaśniali zajścia na granicy. Kapitan Gedke prowadził m.in. dochodzenia w sprawach o nadużycia żołnierzy oraz załatwiał formalności związane z przekazywaniem spraw do sądów wojskowych^[13].

WSG stosunkowo szybko została przeorganizowana w nową formację. Na mocy rozkazu wiceministra spraw wojskowych z 3 marca 1920 r. nastąpiła zmiana organizacyjna struktur ochrony pogranicza tzn. Wojskową Straż Graniczną zastąpili Strzelcy Graniczni, a Inspektorat WSG przemianowano na Dowództwo Strzelców Granicznych. Wszystkie oddziały Strzelców zostały podporządkowane bezpośrednio dowództwu w Warszawie. Dowódcy formacji powierzono prawo wydawania rozkazów i prowadzenia wszelkich spraw związanych z ochroną granic. Na stanowisku dowódcy pozostał płk Bronisław Zaniewski^[14]. Siedzibą dowództwa formacji był lokal w Alejach Jerozolimskich nr 80. W zakresie służby granicznej pełnionej w okresie pokoju, Strzelcy Graniczni zachowali szeroką autonomię, którą gwarantowały statut i regulamin, zgodnie z którym mieli zapewnić ochronę granic państwa przed nielegalnym przywozem i wywozem wszelkich towarów. Statut formacji określał też podstawowe jej zadania tj. poszukiwanie, ściganie i zatrzymywanie przemytników i osób nieprawnie przekraczających granicę oraz odstawianie ich do właściwych urzędów; zatrzymywanie i odbieranie przedmiotów przemytu, przeprowadzanie, w uzasadnionych przypadkach, rewizji osób i lokali w pasie granicznym przy współdziałaniu z lokalnymi władzami i organami bezpieczeństwa; odpieranie ataków zbrojnych na posterunki lub usiłowań odbicia przemytników lub zatrzymanego przemytu; współdziałanie z państwowymi organami nadzoru cywilnego, a szczególnie z żandarmerią, policją, strażą kolejową, wodną, skarbową itp.,. W lipcu 1920 r. w skład formacji wchodziło 11 pułków Strzelców Granicznych, w których służyło łącznie około 18 tys. żołnierzy. W czerwcu 1920 r. w związku z odwrótem i katastrofalną sytuacją na froncie polsko-bolszewickim, zdecydowano się na wycofanie większości jednostek Strzelców Granicznych z granicy i ich przerzucenie jako wsparcie walczących armii Wojska Polskiego. Tymczasowo ochronę granicy przejęły bataliony wartownicze, wsparte przez pododdziały policji oraz oddziały harcurskie. Dopiero we wrześniu 1920 r. część oddziałów Strzelców Granicznych

powróciło do służby na granicy, a pozostałe wymagały uzupełnienia.

W marcu 1920 r., tj. po przekształceniu WSG na Strzelców Granicznych, kpt. Gedke został wyznaczony na stanowisko p.o. kierownika Oddziału III (Kontroli) Dowództwa Strzelców Granicznych. Z dniem 30 lipca został zwolniony ze stanowiska p.o. kierownika Oddziału III i mianowany z następnym dniem referentem prawnym w tym oddziale. Ponownie z dniem 14 sierpnia został p.o. kierownika Oddziału III w dowództwie. Na tym stanowisku pozostał do końca działalności Strzelców Granicznych[15]. Do jego kompetencji należało załatwianie spraw związanych z przemytnictwem, prowadzenie dochodzeń w sprawach zejść na granicy i w związku z nadużyciami popełnionymi w pułkach Strzelców Granicznych, sprawy dyscyplinarne oficerów i szeregowych, kontrola meldunków o użyciu broni (z prawnego punktu widzenia), a także opracowywanie raportów inspekcyjnych dowódcy i kontakt z organami władzy państwowej (m.in. ministerstwa, żandarmeria wojskowa)[16]. W marcu 1920 r., po odejściu z dowództwa ppłk. Stanisława Szemiotha, kpt. Gedke czasowo pełnił obowiązki zastępcy dowódcy Strzelców Granicznych[17]. Od maja 1920 r. był także członkiem Komisji Regulaminowej[18]. W sierpniu 1920 r. dekretem Naczelnego Wodza Wojska Polskiego został awansowany na stopień majora w korpusie sądowym[19].

Z zachowanych dokumentów wynika, że mjr Gedke cieszył się bardzo dobrą opinią swoich zwierzchników. Zastępca dowódcy Strzelców Granicznych ppłk Jan Klim ocenił go w sposób następujący: „Pracowity >i bardzo sumienny. Jako oficer korpusu sądowego o wyższym wykształceniu fachowym, posiadający sporą dozę zdrowego krytycyzmu, jest odpowiednim kierownikiem powierzonego mu oddziału. Dzięki sumiennej pracy tego oficera oddział prowadzony jest bardzo starannie. Oficerem jest karnym, ale niezbyt wymagającym względem podwładnych. Etyczno- moralna strona tego oficera jest bez zarzutu. Człowiekiem jest dobrze wychowanym, dobrych form towarzyskich, dość gładki w obęjsiu. Jest Polakiem bardzo dobrym. Zasługuje na opinię oficera >>dobrego<<[20]. Kolejna opinia dołączona do raportu przeznaczonego dla Ministerstwa Spraw Wojskowych była równie przychylna: „Major, lat 34, G e d k e Antoni – Kierownik Oddziału III Kontroli Dowództwa Strzelców Granicznych. Oficer Korpusu Sądowego; sumienny, pracowity, energiczny, włada językiem rosyjskim, niemieckim, zna ustawodawstwo celne, b. dobry prawnik, poważny, dobry organizator” [21].

W związku z zakończeniem działań wojennych i planowanym zmniejszeniem stanów Wojska Polskiego, w październiku 1920 r. podjęto decyzje o likwidacji Strzelców Granicznych i utworzeniu nowej, cywilnej formacji podległej Ministerstwu Skarbu. Rozformowanie Strzelców trwało do marca 1921 r., w tym samym czasie przejęte zostały od wojska bataliony wartownicze i część etapowych, pełniących służbę graniczną. Jednostki przeorganizowano w Bataliony Celne i opatrzone nową numeracją. Z dnem 1 kwietnia 1921 r. Ministerstwo Skarbu objęło ochroną celno-gospodarczą północną, zachodnią oraz południową granicę państwa. Według stanu z 13 czerwca 1921 r. trzydziści trzy bataliony pełniły służbę na granicach: polsko-gdańskiej, polsko-niemieckiej, polsko-czechosłowackiej oraz na wybrzeżu morskim. Zgodnie z uchwałą Rady Ministrów przy ministerstwie utworzona została Główna Komenda Batalionów Celnych, która miała pełnić rolę organu

wykonawczego i kontrolnego. Pod względem wojskowym formacja została podporządkowana Ministerstwu Spraw Wojskowych. Ochronę granicy przez Bataliony Celne traktowano jak rozwiązanie tymczasowe, do momentu utworzenia Straży Celnej. 13 sierpnia 1921 r. Ministerstwo Skarbu przejęło kolejnych dwanaście batalionów utworzonych na granicy wschodniej. Ponadto ochronę granicy polsko-radzieckiej wzmocniono jednostkami przeniesionymi z granicy zachodniej. Także na granicy polsko-litewskiej, na przełomie lipca i sierpnia 1921 r., na bazie batalionów etapowych sformowane zostały bataliony celne, które podlegały utrzymanym dowództwom odcinków kordonowych. W 2 kwartale 1922 r. pojawiły się problemy z ochroną granicy na środkowym odcinku granicy polsko-litewskiej (była granica Litwy Środkowej), gdzie nadal stacjonowały jednostki 2. Armii. Sytuację starano się poprawić przez przerzucanie batalionów z innych odcinków (m.in. z Pokucia). Głównym zadaniem Batalionów Celnych była ochrona „zielonej granicy” przed jej nielegalnym przekraczaniem poza wyznaczonymi punktami przejściowymi oraz zabezpieczenie przed nielegalnym przewozem towarów.

Po zlikwidowaniu Dowództwa Strzelców Granicznych (marzec 1921 r.), mjr Gedke wraz z innymi oficerami z dniem 7 marca trafił do Sekcji Jazdy Departamentu I Ministerstwa Spraw Wojskowych, w ramach której powierzono mu zadanie przewodniczenia Likwidaturze Strzelców Granicznych[22]. Prace te trwały do kwietnia 1921 r. Prawdopodobnie ze względu na doświadczenie, po utworzeniu Głównej Komendy Baonów Celnych, z początkiem kwietnia został oddany do dyspozycji głównego komendanta Baonów Celnych, który mianował go swoim zastępcą. Kilkakrotnie, pod nieobecność płk. Zaniewskiego, następnie gen. ppor. Maksymiliana Linde[23], pełnił w zastępstwie obowiązki głównego komendanta BC. Początkowo czasową siedzibą Głównej Komendy BC był gmach przy ul. Nowy Zjazd nr 1 (budynek łaźni przy moście Kierbedzia), następnie przy ul. Mazowieckiej nr 14[24]. Warto wspomnieć, że pod koniec listopada 1921 r. mjr Gedke został wysłany do Gdańska z misją „handlową” tzn. celem zakupu kożuchów zimowych dla żołnierzy BC[25].

1 września 1922 r. mjr. Gedke powierzono stanowisko szefa Wydziału II Informacyjno-Dyscyplinarnego Głównej Komendy BC. Wydział składał się z trzech referatów: nielegalnego ruchu osobowego i towarowego, informacyjno-śledczego i dyscyplinarnego. Nie pozostał jednak długo na tym stanowisku, ze względu na kolejną reorganizację. Lata 1918-1924 były dla formacji granicznych II Rzeczypospolitej Polskiej czasem ciągłych zmian i przekształceń. 9 listopada 1922 r. Bataliony Celne zostały decyzją Rady Ministrów zastąpione przez Straż Graniczną, ale konieczność zdemobilizowania najstarszych roczników żołnierzy sprawiła, że i ta formacja nie istniała zbyt długo. W czerwcu 1923 r. minister spraw wewnętrznych zdecydował o likwidacji Straży Granicznej i przekazaniu ochrony granicy Policji Państwowej. Proces rozwiązywania miał trwać od 20 czerwca do 1 lipca, jednak ze względu na skomplikowaną sytuację i trudności z przekazywaniem odcinków granicy, proces ten wydłużył się do połowy sierpnia. Ze względu na sytuację polityczną i brak unormowanych stosunków polsko-litewskich, na linii granicy z Litwą pozostawiono w służbie jednostki Straży Granicznej (sześć batalionów). Od 1 lipca 1923 r. na czele tak okrojonej formacji jako dowódca Batalionów Straży Granicznej stanął mjr

Gedke[26] a jego siedziba mieściła się w budynku przy ul. Przeskok nr 2. Na stanowisku dowódcy pozostawał on przez okres trzech miesięcy. Bataliony Straży Granicznej zostały ostatecznie zlikwidowane 31 października 1923 r., ochrona granicy przekazana Policji Państwowej a ich ostatni dowódca został oddelegowany do Departamentu Bezpieczeństwa Publicznego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, gdzie objął funkcję kierownika Likwidatury do spraw b. Straży Granicznej (1922-1923). Siedzibą Likwidatury była Główna Komenda Policji Państwowej w Warszawie przy ul. Nowy Świat nr 67. Po zakończeniu prac likwidacyjnych, 1 kwietnia 1924 r., odszedł do swojego macierzystego oddziału tj. do Departamentu IX Sprawiedliwości Ministerstwa Spraw Wojskowych[27]. Tym samym okres służby mjr. Gedke w polskich formacjach granicznych dobiegł końca. Dalszą karierę wojskową kontynuował w strukturach wojskowego wymiaru sprawiedliwości.

W KORPUSIE SĄDOWYM 1923 - 1939

Nie udało się odnaleźć zbyt wielu informacji na temat tego etapu kariery mjr. Gedke, a nie zachowały się jego akta personalne. Z tego względu okres służby w wojskowym wymiarze sprawiedliwości został w całości odtworzony na podstawie kwerendy Dzienników Personalnych MSWojsk.

W czerwcu 1924 r. powołano go na stanowisko sędziego śledczego w Wojskowym Sądzie Okręgowym nr IV (WSO) w Łodzi z równoczesnym odkomenderowaniem do Prokuratury przy WSO nr I w Warszawie na okres 4 miesięcy. W październiku tego samego roku objął tam stanowisko podprokuratora. Do Departamentu IX Sprawiedliwości MSWojsk, na stanowisko referenta, powrócił w 1925 r. [28].

Rok później, w maju 1926 r. otrzymał awans na wyższy stopień wojskowy tj. podpułkownika. W tym samym czasie uzyskał prawo przyjęcia i noszenia Medalu *Interalliée de la Victoire*. Po czterech latach pracy w Ministerstwie Spraw Wojskowych, po raz kolejny zmienił stanowisko służby. Pod koniec czerwca 1929 r. objął funkcję podprokuratora przy Najwyższym Sądzie Wojskowym w Warszawie. Cztery lata później, z końcem sierpnia 1935 r. został mianowany sędzią Najwyższego Sądu Wojskowego. Rozkazem z 1 stycznia 1935 r. awansowany na stopień pułkownika w korpusie sądowym. Pod koniec 1938 został przeniesiony w stan spoczynku[29].

Pułkownik Gedke zmarł 2 stycznia 1939 r. [30] i został pochowany na Cmentarzu Powązkowskim. Według informacji podanych przez Zarząd Cmentarza Powązkowskiego, jego żona Anna zaginęła w czasie powstania warszawskiego w 1944 r. [31].

Opracowała: **Karolina Piekarz**. Tekst ukazał się w: *Na granicach Niepodległej. Straż Graniczna (1928-1939) w perspektywie 100-lecia odzyskania niepodległości*, Szczecin 2020, s. 285-296.

[1] Podziękowania za cenne wskazówki i pomoc kieruję do pracowników Archiwum Straży Granicznej w Szczecinie: płk. SG dr. hab. Ryszarda Techmana, mjr. SG dr. Artura Ochała i Miłosza Filipowiaka.

[2] Dzienniki Personalne Ministerstwa Spraw Wojskowych, [Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa](#), [dostęp: 11 III 2019 r.].

[3] Archiwum Miasta Stołecznego Warszawy. Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej św. Andrzeja w Warszawie, sygn. 72/159/0/129, nr aktu 458.

[4] Centralne Archiwum Państwowe m. Moskwy, f. 418 op. 320, d. 367, Teczka Biura Spraw Studenckich Cesarskiego Uniwersytetu Moskiewskiego, Gedke Anton-Franciszek Franciszkowicz; *ibidem*, f. 418 op. 468, d. 699, Karta fotograficzna Antona Gedke w mundurze moskiewskiego uniwersytetu.

[5] ASG, Główna Komenda Baonów Celnych, sygn. 110/203, Deklaracja w sprawie wypłat dodatków rodzinnych, 1922 r.

[6] ASG, Inspektorat Wojskowej Straży Granicznej, sygn. 6/112, Wykaz ogólny oficerów znajdujących się na etacie Strzelców Granicznych do dnia 1 III 1920 r.

[7] W armii carskiej stopień pośredni pomiędzy porucznikiem a kapitanem.

[8] Stanisław Wilhelm Skrzyński (1877-1935), gen. bryg., absolwent Oficerskiej Szkoły Piechoty w Odessie, oficer zawodowy armii rosyjskiej. Od lutego 1917 r. na froncie rumuńskim pełnił służbę w sztabie Szefostwa Zaopatrywania Frontu Rumuńskiego. Od grudnia 1917 r. w Odessie był członkiem Związku Wojskowego Polaków Okręgu Odeskiego oraz prezesem Komitetu Wojskowego przy Związku Komisarza Polskiego do Spraw Wojskowych Okręgu Odeskiego. W marcu 1918 r. objął dowództwo polskich oddziałów wojskowych okręgu odeskiego, które sprawował do czasu zdemobilizowania oddziałów (20 IV 1918 r.). Ich rozformowanie nastąpiło pod naciskiem dowództwa wojsk austriackich. Zob. P. Stawecki, *Słownik biograficzny generałów Wojska Polskiego 1918-1939*, Warszawa 1994, s. 306.

[9] ASG, Dowództwo Strzelców Granicznych, sygn. 15/144, Karta służbowa dla Dowództwa Strzelców Granicznych, Warszawa 15 IX 1920 r.; pismo Ministerstwa Spraw Wojskowych w sprawie orderu „Comandora”, 13 X 1920 r.; prośba mjr. Gedke do Komisji Rzecznawczej dla Spraw Mieszkaniowych przy Nadzwyczajnej Komisji Rewizyjnej Sejmu Ustawodawczego, rkps., bd.

[10] Adolf Małyszko (1886-1963), płk art., brał udział w strajku szkolnym w 1905 r.; ukończył carską Konstantynowską Szkołę Artylerii w Petersburgu (1909). Jako oficer artylerii brał udział w I wojnie światowej w Prusach Wsch. i na Kaukazie. W 1917 r. założyciel i prezes Związku Wojskowego Polaków w Tyflisie, delegat na Ogólny Zjazd Wojskowy Polaków w Piotrogradzie. Brał udział w formowaniu polskiej brygady na Kaukazie. Po powrocie do kraju, był m.in. dowódcą Wojskowej Straży Granicznej, posłem na Sejm Ustawodawczy, komendantem Centralnego Obozu Podoficerskich Szkół Artylerii w Toruniu, zastępcą szefa III Oddziału (naukowo-szkoleniowego) SG, inspektorem wyszkolenia chemicznego Generalnego Inspektoratu Artylerii, zastępcą dowódcy 6. pac Lwowie, komendantem RKU w Sarnach. Od 1928 r. w stanie spoczynku. Inicjator i wiceprezes Towarzystwa Obrony Przeciwigazowej oraz Ligi Lotniczej. Po wojnie powołany do służby wojskowej, był m.in. kierownikiem wyszkolenia chemicznego w dywizji szkolnej, szefem Departamentu Chemicznego MON, Zdemobilizowany w grudniu 1945 r. Od 1946 r. działał w Polskim Związku Zachodnim jako kierownik wydziału organizacyjno-propagandowego. Zob. M. Filipowiak, [Adolf Małyszko](#), [dostęp: 15 II 2019 r.].

- [11] ASG, Inspektorat Wojskowej Straży Granicznej, sygn. 6/32, Tymczasowy statut Wojskowej Straży Granicznej, gen. por. K. Sosnkowski.
- [12] ASG, Inspektorat Wojskowej Straży Granicznej, sygn. 6/53, Rozkaz nr 48 z 30 X 1919 r.; *ibidem*, Dowództwo Strzelców Granicznych, sygn. 15/62, Rozkaz dowódcy Strzelców Granicznych nr 76, 21 V 1920 r.
- [13] *Ibidem*, Inspektorat Wojskowej Straży Granicznej, sygn. 6/103, Podział pracy pomiędzy poszczególnych pracowników Inspektoratu WSG stosownie do projektowanego etatu. Załącznik nr 4 do meldunku Inspektora WSG nr 7904 z 27 XI 1919 r.; *ibidem*, sygn. 6/53, Punkt do rozkazu inspektora nr 54, kpt. A. Gedke, rkps.
- [14] Bronisław January Zaniewski (1871-?), płk, absolwent carskiej Wojskowej Szkoły Aleksandrowskiej w Moskwie. Od 1892 r. służył w oddziałach jazdy granicznej. W czasie I wojny światowej m.in. dowódcy bojowego odcinka VI Armii na wybrzeżu Zatoki Fińskiej. Po powrocie do kraju przyjęty do służby w WP. Od kwietnia 1919 r. w WSG, a od 16 VIII 1919 r. inspektor WSG. Od 3 III 1920 r. dowódca Strzelców Granicznych. Od marca 1921 r. w dyspozycji Ministerstwa Skarbu, organizował Główną Komendę Batalionów Celnych. Następnie w Oddziale V SG, komendant RKU w Kaliszu, Katowice i ponownie w Kaliszu. od 1927 r. w stanie spoczynku. Zob. M. Filipowiak, [Bronisław January Zaniewski](#), [dostęp: 15 II 2019 r.].
- [15] Faktycznie został mianowany 1 III 1920 r., ale zgodnie z etatem Sztabu Dowództwa Strzelców Granicznych z 20 II 1920 r. Zob. ASG, Dowództwo Strzelców Granicznych, sygn. 15/62, Rozkaz dowódcy Strzelców Granicznych nr 11, 15 III 1920 r.; rozkaz dowódcy Strzelców Granicznych nr 120 z 16 VIII 1920 r.
- [16] *Ibidem*, sygn. 15/43, Rozkaz organizacyjny Dowództwa Strzelców Granicznych, gen. ppor. Sosnkowski.
- [17] Podpis kpt. Gedke jako p.o. zastępcy dowódcy pojawia się na rozkazie z 20 III 1920 r. Stan ten trwa do 27 III 1920 r., gdy przejmuje je ppłk Jan Tirbach (jako p.o.). Zob. ASG, Dowództwo Strzelców Granicznych, sygn. 15/62, Rozkaz dowódcy Strzelców Granicznych nr 16, 20 III 1920 r.; rozkaz dowódcy Strzelców Granicznych nr 23, 27 III 1920 r.; rozkaz dowódcy Strzelców Granicznych nr 24, 28 III 1920 r.
- [18] *Ibidem*, 15/62, Rozkaz dowódcy Strzelców Granicznych nr 75 z 20 V 1920 r.
- [19] Dekretem Naczelnego Wodza z 6 VIII 1920 r. zatwierdzony został w stopniu mjr. KS w grupie b. Korpusów Wschodnich i b. armii rosyjskiej z 1 IV 1920 r. Zob. ASG, Dowództwo Strzelców Granicznych, sygn. 15/62, Rozkaz dowódcy Strzelców Granicznych nr 123 z 4 IX 1920 r.
- [20] *Ibidem*, sygn. 15/144, Opinie o oficerach dowództwa Strzelców Granicznych, ppłk J. Klim, 19 VI 1920 r.
- [21] *Ibidem*, sygn. 15/118, Opinia służbowa dot. mjr KS Gedke Antoni, kpt Kwaśniewski, bd; Pismo szefa sztabu Strzelców Granicznych do ministra spraw wojskowych, zał. nr 1 lista oficerów, którzy mogli być przekazani do Straży Skarbowej, Warszawa 15 XII 1920 r.
- [22] Pod koniec grudnia 1920 r., w związku z demobilizacją i zmniejszaniem stanów oddziałów WP, mjr Gedke został podany w wykazie oficerów, którzy mogli być przekazani do Straży Skarbowej. Zob. ASG, Dowództwo Strzelców Granicznych, sygn. 15/62, Rozkaz dowódcy Strzelców granicznych nr 3 z 3 III 1921 r.; *ibidem*, sygn. 15/118, Pismo szefa sztabu Strzelców Granicznych do ministra spraw wojskowych, zał. Nr 1 lista oficerów, którzy mogli być przekazani do Straży Skarbowej, Warszawa 15 XII 1920 r.
- [23] Maksymilian Linda (1860-1945), gen. bryg. Ukończył szkołę junkrów. Brał udział w wojnie rosyjsko-japońskiej (1904-1905), a podczas I wojny światowej był dowódcą pułku, a następnie brygady. Od 1917 r. służył w II Korpusie Polskim w Rosji, później w III Korpusie. Od 1919 r. w WP, początkowo w Departamencie Personalnym MSWojsk, następnie został komendant miasta i placu we Lwowie. Od czerwca 1921 r. komendant główny Batalionów Celnych i Straży Granicznej. Od 1923 r. w stanie spoczynku. Zob. M. Filipowiak, [Maksymilian Linda](#), [dostęp: 15 II 2019 r.].
- [24] ASG, Baony Celne Główna Komenda, sygn. 110/20, Rozkaz dzienny nr 1 z 1 IV 1921 r.; rozkaz nr 31 z 26 IX 1921 r.

[25] *Ibidem*, sygn. 110/20, Rozkaz nr 41 z 3 XII 1921 r.

[26] Pułkownik Jaksa-Rożen, główny komendant SG proponował w czerwcu 1923 r. na to stanowisko kpt. Władysław Włoskowicza, byłego szefa sztabu SG i członka komisji likwidacyjnej. Ostatecznie 21 VI 1923 r. ministerstwo wyznaczyło mjr Gedke z 1 VII 1923 r. Zob. ASG, Straż Graniczna 1922-1923, sygn. 161/258, Pismo do ministra spraw wewnętrznych, Warszawa 12 VI 1923 r.; pismo do komendanta Batalionów Celnych, 21 VI 1923 r.; odpis punktu do Dziennika Personalnego MSWojsk., 30 VI 1923 r.; *ibidem*, sygn. 161/76, Pismo dyrektora Departamentu III MSW do płk Rożena, 30 VI 1923 r.; Punkt do rozkazu dziennego o przekazaniu obowiązków, Warszawa 3 VII 1923 r.

[27] *Ibidem*, Straż Graniczna 1922-1923, sygn. 161/75, rozkaz dot. zwinięcia Likwidatury b. Straży Granicznej, 22 III 1924 r.; *ibidem*, sygn. 161/144, *ibidem*, sygn. 161/145, księga ewidencyjna oficerów Głównej Komendy Baonów Straży Granicznej 1922-1923.

[28] Dziennik Personalny MSWojsk 1925 r., nr 27.

[29] CAW, Biuro Personalne MSWojsk, sygn. I.300.18.181, Lista starszeństwa oficerów sądowych. Oficerowie sztabowi i młodszy.

[30] Nekrolog zamieszczony w „Kurierze Warszawskim”, Biblioteka Narodowa w Warszawie.

[31] A. Gedke został pochowany w kwaterze 114, rząd 2, numer grobu 92. Do tego samego grobu została pochowana jego siostra Helena Gedke, która zmarła 27 V 1948 r. Grób pozbawiony jest opieki ze względu na brak bliskiej rodziny. Zob. ASG, Straż Graniczna, 3574/12, Pismo zarządu Cmentarza Powązkowskiego, Warszawa 7 V 2014 r.

